

І. С. Тімуш,
доктор юридичних наук, професор

Д. І. Тімуш,
студентка

ПОНЯТТЯ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ПРИЙОМНОГО ВИХОВАННЯ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: irenat608@gmail.com

Мета: у статті здійснено науково-теоретичний аналіз змісту поняття «приймне виховання», «приймна сім'я» у юридичній науці. Визначено правовий статус та значення прийомної сім'ї у сфері забезпечення сімейним вихованням дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Методи дослідження: аналізується сутність поняття «приймне виховання», «усиновлення», «опіка й піклування» за такими напрямками, як: форми влаштування дітей, підстави влаштування дітей-сиріт / осіб, які позбавлені батьківського піклування, мета, результат. **Результати:** досліджено теоретико-методичні аспекти поняття «приймне виховання». Здійснено аналіз інформації, що характеризує прийомні сім'ї, осіб-сиріт, осіб, позбавлених батьківського піклування. Складається висновок про необхідність врегулювання питання прийомного виховання у сімейному праві України. **Обговорення:** проблеми влаштування дітей-сиріт / осіб, позбавлених батьківського піклування, проблеми трактування поняття «приймне виховання», «усиновлення» в правовому розумінні.

Ключові слова: приймне виховання; юридичне розуміння усиновлення, прийомного виховання; опіка; піклування; сімейне право.

Постановка проблеми та її актуальність.

Актуальним є те, що у світі динамічно розвивається інститут прийомного виховання. Україна має багато негативних моментів врегулювання даного питання у сімейному праві, що потребує подальшого дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню питань сімейного права присвячені наукові роботи З. В. Ромовської, Л. С. Волинець, Н. М. Комарова, О. Г. Антонова-Турченко, Н. П. Косенко, Т. А. Кобзева, В. С. Шапіро, В. Боднар, В. С. Гопанчука, О. В. Дзери.

Мета дослідження полягає в уточненні теоретико-методичних аспектів поняття «приймне виховання», визначенні специфічності влаштування дітей-сиріт / осіб, позбавлених батьківського піклування з метою удосконалення інституту прийомного виховання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Нині в Україні гостро поставлена проблема дітей-сиріт / осіб, які позбавлені батьківського піклування. Існує поняття «приймна сім'я» та «приймні батьки», слід сказати, що приймна сім'я – це сім'я, яка у добровільному порядку взялася виховувати і спільно проживати з дітьми-сиротами / дітьми, які позбавлені батьківського піклування (але від одного до чотирьох таких дітей). Відповідно прийомні батьки - це особа або подружжя, які не перебувають у шлюбі, взяли для спільного проживання і виховання дітей-сиріт або дітей, які позбавлені батьківського піклування.

Опіка та піклування є індивідуальною формою влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за якої дитина передається на утримання та виховання у сім'ю

фізичної особи, якій державою надається статус опіку на чи піклувальника. Опіка та піклування є тимчасовою формою влаштування зазначеної категорії дітей, оскільки під опікою вони перебувають до досягнення 14 років, під піклуванням – до 18 років. Встановлення опіки та піклування є виключно компетенцією держави в особі її відповідних органів – органів опіки та піклування та суду. Зазначимо, що опіка та піклування над дитиною є одним із способів реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї, створення для неї належних умов для фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, підготовки дитини до самостійного життя. Цей інститут спрямований на доповнення часткової або неповної цивільної дієздатності та на забезпечення і охорону особистих немайнових та майнових прав та інтересів дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Діти, від яких батьки відмовилися, або які стали особами з обмеженими можливостями (діти з інвалідністю) через необережність батьків, знаходяться у спеціальних прийомних сім'ях, які мають бажання опікуватися такою дитиною. Дітей з вадами направляють у спеціальний дитячий будинок, де створюється своєрідний маленький сімейний колектив, працює медична служба. Певна категорія дітей, враховуючи ступінь їх інвалідності, переміщуються до спеціалізованих інтернатних закладів, де про них будуть піклуватися все їх подальше життя. Існують заклади для утримання дітей та підлітків, які страждають від серйозної затримки розумового розвитку або мають будь-яку розумову патологію. Подібні заклади часто бувають філіями лікарень, але вони не є лікарнями у повному розумінні, бо атмосфера у таких будинках більш сімейна, колектив дітей та вихователів невеликий.

У СК закріплена ст. 150 щодо встановлення обов'язків прийомних батьків по вихованню і розвитку дитини, то у ній вказано ось так:

– батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини;

– батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток;

– батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя;

– батьки зобов'язані поважати дитину;

– передача дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї;

– забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини;

– забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини [1].

Стосовно осіб, як такими які не можуть бути усиновлювачами, то слід зазначити:

– обмежені у дієздатності;

– визнані недієздатними;

– позбавлені батьківських прав, якщо ці права не були поновлені;

– були усиновлювачами (опікунами, піклувальниками, прийомними батьками, батьками-вихователями) іншої дитини, але усиновлення було скасовано або визнано недійсним (було припинено опіку, піклування чи діяльність прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу) з їхньої вини;

– перебувають на обліку або на лікуванні у психоневрологічному чи наркологічному диспансері;

– зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами;

– не мають постійного місця проживання та постійного заробітку (доходу);

– страждають на хвороби, перелік яких затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я;

– є особами без громадянства й інші причини вказані у ст. 212 СК [1].

Діти, які є прийомними – це особи, потребує батьківської опіки, які потрапляють на виховання та спільне проживання до прийомної сім'ї. Вони перебувають у сім'ї до 18 років, в яку їх влаштували, але є важливим такий мо-

мент, коли дитина перебуває на навчанні у ВНЗ, то тоді до його закінчення.

Слід зазначити, що для влаштування дитини-сироти необхідною згода самого дитя, відповідно, якщо вона досягла віку, коли її рівень розвитку дозволяє це здійснити.

За дітьми-сиротами або дітьми, позбавлених батьківського піклування збережено право на пенсію, аліменти, соціальні виплати й інші виплати у зв'язку з втратою годувальника.

Громадяни України, які бажають усиновити дитину звертаються з письмовою заявою, до якої повинні додаватися такі документи: довідка про заробітну плату або копія декларації про доходи, засвідчена в установленному порядку; копія свідоцтва про шлюб, якщо заявники перебувають у шлюбі; висновок про стан здоров'я кожного заявника, складений за встановленою формою; нотаріально засвідчена письмова згода на усиновлення другого з подружжя (у разі усиновлення дитини одним із подружжя); довідка про наявність чи відсутність судимості, видана компетентними органами за місцем проживання осіб [5].

Відповідні органи, а саме районна, районна у місті Києві та місті Севастополі державні адміністрації, виконавчий комітет міської ради у порядку, що закріплює Кабінет Міністрів України, приймають рішення стосовно створення прийомної сім'ї. Між ними укладається відповідна домовленість у вигляді договору стосовно влаштування таких дітей до прийомних батьків. Контроль за виконанням прийомними батьками, обов'язку щодо виховання покладається на органи, які приймають рішення про створення вищезазначеної сім'ї [4].

Українське законодавство в разі небезпеки дитини дозволяє тимчасово вилучати її від батьків, проте передбачені фінансові механізми дозволяють утримувати таких дітей лише за умови розміщення в інтернатних установах або закладах соціально-правового захисту [6].

Міжнародна практика у сфері опіки над дітьми, позбавленими батьківського піклування визначила таку її пріоритетну форму як прийомне виховання. Інститут прийомного виховання, характеризується рядом особливостей, які обов'язково мають бути враховані в українське

законодавство. У випадку, коли дитина залишається без батьківської опіки, за нею закріплюється соціальний працівник, у обов'язки якого входить розробка індивідуального плану життя дитини, пошук потенційних прийомних батьків або будинку дитини для утримання та виховання такої дитини. Протягом усього перебування дитини у дитячому будинку, соціальний працівник зустрічається з нею, а також співпрацює з працівниками цієї установи для корекції життєвих планів підопічного.

Слід зазначити, те що аналіз міжнародного законодавства в даному питанні дозволяє здійснити певну класифікацію форм прийомного виховання. Так, існує система короткострокових прийомних сімей, які беруть на утримання дитину на короткий час: декілька тижнів або кілька місяців, доки рідна сім'я дитини не вирішить своїх проблем (хвороба, перебування в лікарні тощо) або доки дитину не направлять на утримання у дитячий будинок або в іншу сім'ю. Довгострокова прийомна сім'я бере дитину на утримання з моменту виникнення необхідності вилучити дитину із неблагополучної родини до часу, коли дитина стає повнолітньою. Існують прийомні сім'ї, які називаються прийомні сім'ї-спеціалісти. Вони беруть на утримання дітей, як правило, підліткового віку, які мають проблеми з поведінкою, або дітей з проблемами фізичного розвитку, дітей-інвалідів [2].

Можна сказати що серед обов'язкових умов усиновлення виділяють і такі, що стосуються безпосередньо особи усиновлювача (вік, матеріальне становище, забезпечення окремим житлом, відсутність пених хвороб тощо); дотримання процедури усиновлення, яка вимагає отримання згоди на усиновлення самих дітей-сиріт чи дітей, позбавлених батьківського піклування, інших осіб, які визначені статтями 217, 218, 220, 221, 222 СК України. Деякі науковці в якості умови усиновлення називають також отримання висновку органу опіки та піклування про доцільність усиновлення; судовий порядок розгляду справ про усиновлення [3, с. 68].

Фахівці у галузі сімейного права здебільшого визнають, що усиновлення є найбільш перспективною формою виховання дітей-сиріт та дітей,

позбавлених батьківського піклування. Так, розробник нині чинного Сімейного кодексу України, провідний фахівець у сфері сімейного права З. В. Ромовська, неодноразово наголошувала на тому, що усиновлення є «актом великої соціальної ваги, проявом гуманізму та жертвності, а також реалізацією природної потреби материнства і батьківства. І це дійсно так, адже є пари, які не в змозі мати власних дітлахів з певних причин, то для них це є деяким поштовхом й тоді вони залучаються до такого дійства як усиновлення, або ж діти, які позбавлені батьківського піклування, вони заслуговують бути у любові, ласці, вихованні, підтримці сім'ї.

Висновки. Отже, сім'я дає людське життя, виховання, первісну соціалізацію і все те, без чого людина не може повноцінно жити та існувати та виступає визначеним захистком і хоронителем приватної форми людського способу життя. Тільки в сім'ї можливе повноцінне передання батьківського досвіду. В сім'ї прищеплюються культурні звичаї та підвалини, забезпечується наступництво традицій, формується ціннісна база індивіда. Одним словом, сім'я є основою соціального життя. Кожна дитина-сирота або дитина, яка була за певних життєвих обставин позбавлена батьківського піклування, заслуговує на те, аби вони були повноцінними, у любові та захисті матері й батька. За своєю суттю система прийомного виховання покликана забезпечити належне виховання та утримання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Література

1. *Сімейний кодекс України* [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

2. *Соціальне сирітство в Україні: Експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування* / авт. кол. Волинець Л. С., Комарова Н. М., Антонова-Турченко О. Г., Іва-

нова І. Б., Пеша І. В. – К.: Вид-во «Студцентр», 1998. – 120 с.

3. *Косенко Н. П.* Правові наслідки здійснення усиновлення / Н. П. Косенко // Митна справа. – 2013. – № 6 (90). – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 355-359.

4. *Сімейне право України: навчальний посібник* / Т. А. Кобзєва, В. С. Шапіро. – Суми: Сумський державний університет, 2015. – 90 с.

5. *Сімейне право України: підручник* / [Т. В. Боднар, В. С. Гопанчук, О. В. Дзера та ін.]; за заг. ред. Т. В. Боднар та О. В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 519 с.

6. *Бутрин-Бока Н.* Щодо питання про прийомну сім'ю: деякі правові аспекти / Н. Бутрин-Бока // Актуальні проблеми правознавства. – 2017. – Вип. 3 (11). – С. 111-116.

References

1. *Simejnyj kodeks Ukrainy* [Elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

2. *Social'ne syritstvo v Ukraini: Ekspertna ocinka ta analiz isnujuchoj v Ukraini systemy utrymannja ta vyhovannja ditej, pozbavlenyh bat'kivs'kogo pikluvannja* / avt. kol. Voly-nec' L. S., Komarova N. M., Antonova-Turchenko O. G., Ivanova I. B., Pjsha I. V. – K.: Vyd-vo «Studcentr», 1998. – 120 s.

3. *Kosenko N. P.* Pravovi naslidky zdijsnennja usynovlennja / N. P. Kosenko // Mytna sprava. – 2013. – № 6 (90). – Ch. 2. – Kn. 1. – S. 355-359.

4. *Simejne pravo Ukrainy: navchal'nyj posibnyk* / T. A. Kobzjeva, V. S. Shapiro. – Sumy: Sums'kyj derzhavnyj universytet, 2015. – 90 s.

5. *Simejne pravo Ukrainy: pidruchnyk* / [T. V. Bodnar, V. S. Gopanchuk, O. V. Dzera ta in.]; za zag. red. T. V. Bodnar ta O. V. Dzery. – K.: Jurinkom Inter, 2016. – 519 s.

6. *Butryn-Boka N.* Shhodo pytannja pro pryjomnu sim'ju: dejaki pravovi aspekty / N. Butryn-Boka // Aktual'ni problemy pravoznavstva. – 2017. – Vyp. 3 (11). – S. 111-116.

**CONCEPT AND PROBLEMS OF APPROPRIATE EDUCATION
IN THE FAMILY LAW OF UKRAINE**

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: irenat608@gmail.com

Purpose: in the article the scientific-theoretical analysis of the content of the concept «foster parenting», «foster family» in legal science is carried out. The legal status and values of the foster family in the field of providing family care for orphans and children deprived of parental care are determined. **Methods:** analysis of the essence of the concept of «Foster Care», «adoption», «guardianship» in areas such as placements of children, grounds care for orphans / persons who are deprived of parental care, purpose, result. **Results:** theoretical-methodical aspects of the concept «foster parenting» are researched. The analysis of information characterizing foster families, orphans, persons deprived of parental care is carried out. The conclusion is made on the need to regulate the issue of foster care in the family law of Ukraine. **Discussion:** problems of placement of orphans / persons deprived of parental care, the problem of the interpretation of the concept of «foster parenting», «adoption» in the legal sense.

The family gives human life, education, primitive socialization and all that without which a person can not live and exist and acts as a definite defender and guardian of the private form of a human way of life. Only in the family is a complete transfer of parental experience. The family adopts cultural customs and foundations, ensures the continuity of traditions, forms the value base of the individual. In short, the family is the basis of social life. Every orphan or child who was deprived of parental care under certain circumstances of life deserves to be full of love and protection of mother and father. By its very nature, the system of foster care is intended to ensure the proper upbringing and maintenance of orphans and children deprived of parental care.

Keywords: adoptive education; legal understanding of adoption, adoptive education; ward; care; family law.